

Kordala, Tomasz

Archeologia w Muzeum Mazowieckim w Płocku - historia i dzień dzisiejszy

Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku 16, 9-33

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tomasz Kordala

Archeologia w Muzeum Mazowieckim w Płocku — historia i dzień dzisiejszy

1. Wstęp

Pożyteczną cechą każdego jubileuszu jest możliwość spojrzenia wstecz w celu dokonania krytycznego bilansu przebytej drogi i przywołania postaci naszych poprzedników. Obchodzony w roku 1996 okazały jubileusz 175-lecia Muzeum Mazowieckiego w Płocku skłania do podobnych refleksji i wspomnień, choć jak się wydaje ich ostatecznym celem powinno być twórcze kreowanie przyszłości.

Archeologia w pracach wielu pokoleń płockich muzealników zawsze zajmowała istotne, a okresowo nawet wiodące, miejsce. W XIX i w pierwszej połowie XX wieku poznawanie i prezentacja najdawniejszej przeszłości Mazowsza Płockiego były, obok geologii i przyrody, najważniejszymi tematami realizowanymi przez płocką placówkę muzealną. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat znaczenie archeologii relatywnie zmalało, w związku z wprowadzeniem w Muzeum Mazowieckim specjalizacji w zakresie sztuki secesyjnej. Z drugiej strony jednak właśnie w tym czasie Muzeum zaczęło zatrudniać, po raz pierwszy w swojej historii, dyplomowanych archeologów, którzy oparli działania badawcze, wystawiennicze i upowszechnieniowe na nowych, profesjonalnych podstawach, plasując się tym samym w nurcie rozwoju nowoczesnej archeologii polskiej.

Omówieniu i ocenie różnorodnych dokonań zanotowanych na niwie archeologii w płockim Muzeum w ciągu 175 lat jego istnienia ma służyć niniejsze opracowanie. Tematycznie nawiązuje ono do innej pracy przygotowanej ostatnio przez piszącego te słowa¹, w której został szeroko przedstawiony rozwój zainteresowań starożytnych w Płocku i na Mazowszu północnym na przestrzeni od średniowiecza do 1956 roku. W grupie referowanych tam zagadnień znalazły się również interesujące nas obecnie losy muzealnej kolekcji archeologicznej w Płocku oraz — sylwetki tworzących ją ludzi. Aby więc nie dublować pewnych wątków w niniejszej pracy, jej układ rzeczowy będzie następujący. W odniesieniu do okresów starszych, do których zaliczam zarówno lata dwudzieste i trzydzieste XIX wieku (Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego), jak i lata 1907-1956 (Muzeum

¹ T. Kordala, *Z dziejów badań archeologicznych na Mazowszu Płockim*, (w druku).

odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego, a po 1949 roku — upaństwowione Muzeum w Płocku), zwięźle zostaną przedstawione wyłącznie zagadnienia kluczowe, bezpośrednio rzutujące na przyszłość. Znacznie bardziej szczegółowo zobrazowany będzie natomiast okres ostatniego czterdziestolecia, nie uwzględniony we wspomnianym wyżej opracowaniu. W tym czasie w Muzeum Mazowieckim funkcjonował już Dział Archeologii, od początku lat sześćdziesiątych nieprzerwanie prowadzony przez pracowników ze specjalistycznym wykształceniem. To właśnie ich osiągnięcia na polu badań naukowych, wystawiennictwa oraz popularyzacji archeologii w społeczeństwie staną się przewodnim motywem tej pracy.

2. Pod egidą Towarzystwa Naukowego Płockiego (1821-1949)

W 1793 roku rozpoczął się w dziejach Płocka długi, bo trwający 125 lat, okres zaborów. Miasto, choć zapóźnione pod względem gospodarczym, pełniło wtedy funkcje ważnego ośrodka administracyjnego jako stolica województwa, a następnie guberni. Pomimo niewoli politycznej i wynikających stąd ograniczeń płockczanie potrafili podjąć wiele wartościowych inicjatyw pobudzających elity intelektualne regionu płockiego.

Do grupy takich inicjatyw należy zaliczyć w pierwszej kolejności powołanie do życia Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej w roku 1820². W „ustawach” Towarzystwa postanowiono, że jego głównym celem ma być opracowanie „dokładnego obrazu województwa płockiego”³. Tworzyć go miał kompleks danych dokumentujących wszechstronnie warunki przyrodnicze regionu, jego historię, stosunki demograficzne, społeczno-gospodarcze, kulturalne i religijne⁴. Ten ambitny, choć nieco na wyrost opracowany, program badawczy, którego notabene nigdy nie udało się zrealizować w całości, pozostaje dla nas interesującym świadectwem wielkich aspiracji naukowych członków Towarzystwa sprzed 175 lat. Zadbano również o stworzenie zrębów nowoczesnego warsztatu naukowego w postaci biblioteki i zbiorów muzealnych. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego reskryptem z dnia 21 IX 1821 roku nadała im nazwę „Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego”. Trafiły tam osobliwości przyrodnicze, pamiątki historyczne oraz liczne zabytki archeologiczne (zwłaszcza monety i urny). Warto podkreślić, że te ostatnie tworzyły najbardziej zwarty i wartościowy z naukowego punktu widzenia zespół źródeł z obszaru Mazowsza Płockiego, zaś zainteresowania starożytnicze były powszechne wśród aktywistów Towarzystwa⁵. Niestety żywot pierwszej płockiej placówki muzealnej nie trwał

² W. Rolbiecki, Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820-1830, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969 (tam dalsza literatura).

³ Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej, Płock 1820, s. 6.

⁴ Prospekt działań Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej, [w:] W. Rolbiecki, op.cit., s. 270-275.

⁵ W. Rolbiecki, op.cit., s. 196-203.

długo. Już około 1828 roku zamarła działalność Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej. Same zbiory muzealne przetrwały wprawdzie zawieruchę powstania listopadowego⁶, lecz w drugiej połowie lat trzydziestych XIX stulecia, zapewne na fali carskich represji popowstaniowych, i one uległy rozproszeniu. Ich dalsze losy pozostają do dziś nie rozwiązana zagadką.

Idea amatorskiego ruchu naukowego była jednak w Płocku na tyle żywotna, że w warunkach wzrostu swobód politycznych po roku 1905 znów przybrała konkretne formy organizacyjne. Po latach powrócono do cennej inicjatywy nauczycieli Szkoły Wojewódzkiej i w 1907 roku reaktywowano Towarzystwo Naukowe Płockie, którego cele wzorowano na „ustawach” poprzedniego Towarzystwa⁷. Rychło przystąpiono też do tworzenia Muzeum. Jego organizacja przebiegała sprawnie i już w 1912 roku w budynku TNP przy Rynku Kanonicznym 8 (dzisiaj Plac Narutowicza) otwarto pierwszą stałą ekspozycję, prezentującą środowisko przyrodnicze Mazowsza Płockiego, jego przeszłość geologiczną, pradzieje, historię i etnografię⁸. Archeologia i tym razem okazała się wiodącym działem w Muzeum TNP, co wydaje się naturalną konsekwencją znacznego zainteresowania tą właśnie dziedziną wiedzy w XIX-wiecznym Płocku. Nazwiska niektórych tutejszych badaczy, zwłaszcza Wincentego Hipolita Gawareckiego, Franciszka Tarczyńskiego, Leona Rutkowskiego, księdza Antoniego Brykczyńskiego, czy członków rodziny Zielińskich, na trwałe wpisały się do dorobku polskiej archeologii. Problemy starożytnictwa często gościły na łamach płockiej prasy: „Korespondenta Płockiego” oraz „Ech Płockich i Łomżyńskich”. Prawdziwym więc ukoronowaniem działań podejmowanych na tym polu było przygotowanie w początkach XX wieku stałych wystaw archeologicznych w Muzeum TNP i w Muzeum Diecezjalnym (kolekcja F. Tarczyńskiego).

Okres międzywojenny upłynął w powiatowym Płocku pod znakiem stosunkowo powolnego rozwoju gospodarczego (choć na podkreślenie zasługują śmiałe inwestycje komunikacyjne) oraz ciekawych wydarzeń kulturalnych, artystycznych i naukowych. Ranga tych ostatnich niejednokrotnie przekraczała granice Mazowsza Płockiego, budząc zainteresowanie i uznanie w całym kraju. A wszystko to działo się w ośrodku pozbawionym wyższych uczelni, a tym samym — profesjonalnego zaplecza kadrowego i warsztatowego. Jednak ów szczególnie „genius loci” i tym razem dał znać o sobie gotowością płocczan do jednoczenia się wokół wielkich wartości narodowych i historycznych.

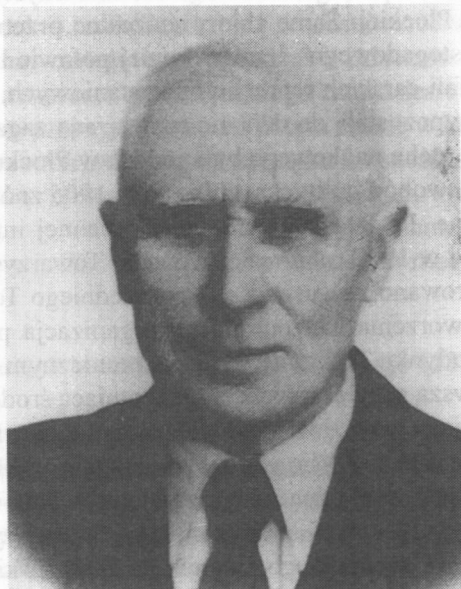
Na płaszczyźnie naukowej ton nadawała grupa ludzi z kręgu Towarzystwa Naukowego Płockiego i związanego z nim organizacyjnie Muzeum Mazowsza Płockiego. Największy rozgłos zdobyły prace antropologiczne Aleksandra Macieszy⁹, długoletniego prezesa TNP, znanego w Płocku lekarza i działacza społeczne-

⁶ M. Sołtysiak, Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne, Płock 1989, s. 34.

⁷ M. Kieffer, Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego, [w:] Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 — 1907-1957. Szkice i materiały, Płock 1957, s. 26-27.

⁸ A. Maciesza, Przewodnik po Muzeum Towarzystwa Naukowego w Płocku, Płock 1914.

⁹ A. Wrzosek, Życie oraz działalność naukowa i społeczna Aleksandra Macieszy, „Przegląd Antropologiczny”, t. XIV: 1946-47, s. 179-208; S. Kostanecki, Aleksander Maciesza — płocki działacz

fot. 1. Kazimierz Gelinek (1882-1969) — geograf, archeolog-amator, kustosz Działu Przyrodniczo-Ludoznawczego Muzeum TNP w latach międzywojennych.

go. Niektóre zagadnienia bliskie archeologii Maciesza referował na ogólnopolskich zjazdach naukowych, przykładowo na I Zjeździe Prehistoryków Polskich w Poznaniu w 1927 roku¹⁰. Z problematyką prahistoryczną najbliższy był wtedy związany geograf Kazimierz Gelinek (fot. 1), pracownik etatowy Muzeum TNP od około 1926 roku. Jako kustosz kierował on Działem Przyrodniczo-Ludoznawczym Muzeum TNP, gromadzącym obiekty archeologiczne, etnograficzne, przyrodnicze i geologiczne. Podczas licznych wyjazdów w teren kustosz Gelinek ratował zagrożone stanowiska archeologiczne, nadzorował wykopy ziemne związane z budową linii kolejowej z Płocka do Sierpca, penetrował powierzchniowo wydmy „Osiny” w Radziwiu i pola w podpłockiej Ośnicy, gdzie już w XIX wieku miały miejsce znaczące odkrycia archeologiczne. Interwencji konserwatorskich dokonywał w porozumieniu z Romanem Jakimowiczem, Konserwatorem Zabytków Przedhistorycznych na okręg warszawski, a potem dyrektorem Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Poza działalnością terenową Gelinek dużo uwagi poświęcał sprawom upowszechniania archeologii i geografii wśród uczniów płockich szkół

naukowy i społeczny, [w:] Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 — 1907-1957. Szkice i materiały, Płock 1957, s. 83-133 (oba opracowania zawierają bibliografię prac naukowych A. Macieszy).

¹⁰ A. Maciesza, Typy antropologiczne ludności wczesnohistorycznej Mazowsza Płockiego. (Czaszki płońskie X-XII w. zebrane przez L. Rutkowskiego), „Wiadomości Archeologiczne”, t. XII, 1933, s. 30-38.

różnego szczebla. Celowi temu służyły specjalnie przygotowane przez niego lekcje muzealne, prowadzone od roku szkolnego 1933/34. Stały się one zupełną nowością w całokształcie działań podejmowanych dotąd przez Muzeum Mazowsza Płockiego.

W latach II wojny światowej zbiory archeologiczne naszej placówki mocno ucierpiały. Część obiektów uległa fizycznemu zniszczeniu (m.in. tak cenne okazy jak rzymski kielich szklany z Parzenia), wiele zaś innych obiektów utraciło metryczki i co za tym idzie — walor w pełni wiarygodnych źródeł naukowych. W ten sposób kolekcja gromadzona przez kilkadziesiąt lat i będąca wartościowym świadectwem najdawniejszych dziejów regionu płockiego, praktycznie przestała istnieć. Szczęśliwie natomiast ocalały zbiory po Franciszku Tarczyńskim przechowywane w Muzeum Diecezjalnym.

Po zakończeniu wojny Muzeum TNP udostępniono zwiedzającym już 1 XII 1945 roku. Najbardziej palącym problemem stojącym przed nowym kierownictwem tej placówki był zły stan zbiorów archeologicznych. Skorzystano wtedy z pomocy specjalistki z Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie dr Krystyny Musianowicz, która pod koniec roku 1947 uporządkowała chronologicznie i tematycznie ocalałe eksponaty i dodała stosowne rysunki i objaśnienia. Dzięki temu ekspozycja archeologiczna Działu Przyrodniczo-Ludoznawczego uzyskała minimum przejrzystości i ponownie mogła pełnić ważne funkcje dydaktyczne. Kontynuowano także przedwojenną akcję lekcji muzealnych, lecz o własnych badaniach terenowych, z racji braku fachowych kadr, nie mogło być mowy. Do Muzeum napływały jednak zabytki archeologiczne pochodzące z przypadkowych odkryć dokonywanych na terenie powiatu płockiego. Bardzo pozytywną rolę w dziele ich ratowania odegrał Referent Kultury i Sztuki Starostwa Powiatowego w Płocku, Leon Śliwiński. Natomiast Kazimierz Gelinek, który w roku 1945 powrócił do Płocka z obozu koncentracyjnego, poświęcił się głównie pracy w szkolnictwie i choć w dalszym ciągu zajmował się po amatorsku archeologią, to swej dawnej posady kustosa w Muzeum już nie objął¹¹.

Pierwszy okres dziejów naszego Muzeum, trwający z przerwami prawie 130 lat, upłynął pod znakiem ścisłej łączności organizacyjnej i merytorycznej z Towarzystwem Naukowym Płockim jako instytucją macierzystą. Gromadzenie zbiorów muzealnych przy towarzystwach naukowych o profilu ogólnym było często praktykowane na ziemiach polskich i w innych krajach europejskich. Idea zbiorowej działalności naukowej wspartej akcją kolekcjonowania obiektów zabytkowych wywodziła się z oświeceniowego programu podźwignięcia umysłowego społeczeństw, co w Polsce zostało wzbogacone o pierwiastki patriotyczne i niepodległościowe. W Płocku prymat tych wartości wyraźnie ukierunkował prace Towarzystwa Naukowego i jego Muzeum. Szczególne zaś zainteresowanie źródłami archeologicznymi (starożytnościami) i pradziejami swojego regionu możemy potraktować jako cechę

¹¹ J. Gancarz, Gelinek Kazimierz, [w:] Słownik bibliograficzny zasłużonych nauczycieli województwa płockiego, pod red. T. Kurpiewskiego, Płock 1995, s. 72.

znamienną dla plockiego życia naukowego w XIX i w pierwszej połowie XX wieku. Model pracy badawczej podejmowanej dla dobra wspólnego, ukształtowany w okresie zaborów, zachował żywotność i atrakcyjność dla pokoleń żyjących już w wolnej Polsce.

3. Na drodze samodzielnego rozwoju (1949-1996)

W 1949 roku Muzeum Mazowsza Plockiego zostało na mocy rozporządzenia Ministerstwa Kultury i Sztuki oddzielone od Towarzystwa Naukowego Plockiego i przejęte przez państwo w zarząd i użytkowanie¹². Nadano mu przy tym nazwę „Muzeum w Płocku” i rozciągnięto nań opiekę Muzeum Narodowego w Warszawie. Tak więc od blisko 50 lat Muzeum rozwija się jako samodzielna placówka upowszechniania kultury, która potrafiła w tym czasie wypracować zręby własnego programu i oryginalny profil gromadzonych kolekcji. W dalszej części niniejszego opracowania zostanie omówiona aktywność tej placówki na polu archeologii, manifestująca się w trzech zasadniczych aspektach: działalności naukowo-badawczej, organizacji wystaw oraz upowszechniania.

3.1. Działalność naukowo-badawcza

Początki profesjonalnej pracy naukowej w zakresie archeologii w naszym Muzeum wiążą się z osobą Ireny Krzyszczuk (obecnie Krzyszczuk-Majewskiej), która pracę w Płocku podjęła zaraz po ukończeniu studiów na Uniwersytecie Warszawskim w 1963 roku. W tym samym roku rozpoczęła badania wykopaliskowe na cmentarzysku ciałopalnym z okresu lateńskiego i rzymskiego w Dzierżąni Nowej (stan. 2) pod Płońskiem. Stanowisko to, położone na lekkim wyniesieniu piaszczystym, w szerokiej, zabagnionej dawniej dolinie Płonki, znajdowało się w obrębie znanego z badań Jerzego Pyrgały mikroregionu osadniczego¹³. Pierwsze informacje o tym cmentarzysku zamieścił w plockiej prasie prawie sto lat temu Leon Rutkowski¹⁴, płoński lekarz, antropolog i archeolog-amator. Podczas sześciu sezonów badawczych (1963-66 i 1968-69) odkryto 139 grobów jamowych i popielnicowych, datowanych od wczesnego okresu lateńskiego (groby jamowe z ceramiką typu kłoszowego) aż do okresu późnorzymskiego (pojedynczy kurhan z pochówkiem w dębowej łodzi-dłubance)¹⁵. Na podstawie charakterystycznych form ceramiki można stwierdzić, że większość grobów wiąże się z kulturą przeworską, a w jej ramach

¹² M. Kieffer, op.cit., s. 55; M. Sołtysiak, op.cit., s. 51.

¹³ J. Pyrgała, Mikroregion osadniczy między Wisłą a dolną Wkrą w okresie rzymskim, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972.

¹⁴ L.R. [Rutkowski], Przyczynek do mapy archeologicznej gub. Plockiej, „Echa Płockie i Łomżyńskie”, R. II: 1899, nr 58, s. 1-2.

¹⁵ I. Krzyszczuk, Badania archeologiczne w Dzierżąni, „Notatki Płockie”, nr 1/50, 1969, s. 33; też, Muzeum Mazowieckie w Płocku (Odpowiedź na ankietę „Kwartalnika HKM”), „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. XVI: 1968, nr 3, s. 595.

fot. 2. Badania archeologiczne w Dzierżąni Nowej — eksploracja grobu kładowego nr 35/64 z III-IV wieku n.e.

— przede wszystkim z okresem późnolateńskim. Kultura wielbarska jest reprezentowana przez kilka całych naczyń glinianych, natomiast kulturę grobów kładowych dokumentują jedynie fragmenty naczyń. Wśród grobów zdecydowanie najciekawszy był wspomniany grób kładowy nr 35, przykryty kurhanem (fot. 2), w którym wystąpiły spalone szczątki kilkunastoletniego chłopca oraz, jako wyposażenie, wiklinowy koszyk wypełniony orzechami laskowymi i naczynia gliniane kultury wielbarskiej¹⁶. Pozwoliły one określić chronologię zespołu na III-IV wiek n.e. Interesującym i bardzo rzadkim elementem obrządku pogrzebowego na ziemiach polskich były drewniane stele nagrobne w formie słupów, obstawiane kamieniami polnymi i fragmentami żaren obrotowych¹⁷. W grobach najczęściej występowała ceramika (około 100 wyklejonych naczyń i setki ułamków), ponadto pojawiały się ciekawe przedmioty uzbrojenia (miecze w pochwach, groty włóczni, umbra, ostrogi), narzędzia pracy (osełki kamienne, szczypce żelazne, tłoczki, szydła, noże, nożyce, przęśliki, fragment formy odlewniczej), metalowe części stroju (sprzączki do pasa, fibule) i nieliczne ozdoby (paciorek szklany). Na uwagę zasługuje także obecność fragmentarycznie zachowanych importowanych z terenów Cesarstwa Rzymskiego

¹⁶ R. Wołagiewicz, *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin 1993, s. 174.

¹⁷ I. Krzyszczuk, *Badania archeologiczne...*, s. 34; A. Niewęglowski, *Mazowsze na przełomie er. Przemiany społeczno-demograficzne i gospodarcze*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 95.

naczyń szklanych oraz celtyckiej ceramiki siwej i malowanej z fazy PL 3¹⁸. Zabra-
kło jednak grobów bogato wyposażonych, zawierających choćby wyroby z metali
szlachetnych. Całościowe przebadanie cmentarzyska w Dzierżni Nowej przyczy-
niło się do znaczącego wzbogacenia naszej wiedzy o kulturze północnego Mazow-
sza u schyłku starożytności, choć z drugiej strony palącą potrzebą pozostaje nadal
monograficzne opracowanie tego stanowiska.

Irena Krzyszcuk ratowała także przed zniszczeniem zagrożone stanowiska
archeologiczne. W kwietniu 1963 roku interweniowała w miejscowości Radotki,
w dolinie Skrwy Prawej, gdzie podczas wybierania piasku w żwirowni natrafiono
na cmentarzysko kultury grobów kloszowych. Zniszczeniu uległ jeden grób popiel-
nicowy, z którego udało się wydobyć fragmenty rozbitych popielnic (prawdopodobnie
trzech) oraz ułamki kilku innych naczyń, w tym klosza. Wśród przepalonych
kości ludzkich znajdował się fragmentarycznie zachowany przedmiot ze stopu mie-
dzi oraz ułamki szkliwa¹⁹. Częstsze były interwencje konserwatorskie w samym
Płocku. Przykładowo w lutym 1968 roku przedmiotem nadzoru był wykop kanali-
zacyjny idący wzdłuż ulicy Krzywej (obecnie jest to odcinek ulicy Łukasiewicza
między ulicami Nowowiejskiego i Kobylińskiego). W odległości około 25 m na
północ od skrzyżowania tej ulicy z dzisiejszą ulicą Arcybiskupa Nowowiejskiego,
na głębokości 2,5-3,4 m, natrafiono na dwie konstrukcje drewniane w formie czwo-
robocznych piwniczek(?), z ceramiką późnośredniowieczną i nowożytną wewnątrz.

Krótko, bo tylko w 1968 roku, była zatrudniona w naszym Muzeum inna ab-
solwentka archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Zofia Sulgostowska. Mimo,
iż pracowała ona niespełna rok i to nie w Dziale Archeologii, lecz na stanowisku
kierowniczkii Działu Naukowo-Oświatowego, to jednak jej pobyt w Płocku był
także z archeologicznego punktu widzenia znaczący, zaowocował bowiem facho-
wym opracowaniem kart katalogu naukowego dla części licznej kolekcji zabytków
krzemiennych gromadzonych od dziesięcioleci w Muzeum Mazowieckim (wydma
„Osiny” w Płocku-Radziwiu, Ośnica, Cekanowo, Popłacin). Część tych materiałów,
pochodząca z Mazowsza prawobrzeżnego, została po latach wykorzystana w roz-
prawie doktorskiej Z. Sulgostowskiej²⁰. Ponadto badaczka ta prowadziła w latach
siedemdziesiątych z ramienia PMA badania powierzchniowe na Mazowszu północ-
nym oraz prace wykopaliskowe w Brwilnie Dolnym pod Płockiem²¹. Dzisiaj Zofia
Sulgostowska, reprezentująca Instytut Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie,
jest cenioną znawczynią starszej i środkowej epoki kamienia w Europie Środko-
wo-Wschodniej.

¹⁸ I. Krzyszcuk, Dzierżnia, pow. Płońsk, „Informator Archeologiczny”. Badania 1968 r., s. 165;
„Informator Archeologiczny”. Badania 1969 r., s. 185; A. Niewęgłowski, op.cit., s. 110.

¹⁹ I. Krzyszcuk, Cmentarzysko kultury grobów kloszowych w Radotkach, pow. Płock, „Wiado-
mości Archeologiczne”, t. XXXI, 1965, z. 2-3, s. 270-271; A. Wiercińska, Analiza antropologiczna
szczątków kostnych kultury grobów kloszowych z Radotek, pow. Płock, tamże, s. 271-272.

²⁰ Z. Sulgostowska, Prahistoria międzyrzecza Wisły, Niemna i Dniestru u schyłku plejstocenu,
Warszawa 1989.

²¹ Taż, Brwilno Dolne, pow. Gostynin, „Informator Archeologiczny”. Badania 1974 r., s. 8.

fol. 3. Członkowie Klubu Młodzieżowego „In Fundo” na wykopaliskach w Gozdowie.

Tymczasem po odejściu Ireny Krzyszczuk do Instytutu Historii Kultury Materialnej (obecnie Instytut Archeologii i Etnologii) PAN w Warszawie pracę archeologa w Muzeum Mazowieckim podjęła na początku 1970 roku kolejna świeżo upieczona absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego, Krystyna Przybysz. Jej największą zasługą było znaczne ożywienie aktywności naukowej i terenowej Działu Archeologii. Podczas ponad czteroletniego pobytu w MMP (1 II 1970 — 1 V 1974 roku) przeprowadziła ona badania, ratownicze i stacjonarne, na czterech stanowiskach archeologicznych. W latach 1970-71 rozkopała osadę wczesnośredniowieczną w Gozdowie, około 20 km na północ od Płocka (fol. 3). Obiekt ten został odkryty przypadkowo podczas eksploatacji żwiru ze wzgórza należącego do ciągu wzniesień czołowomorenowych zlodowacenia bałtyckiego, na północny zachód od wsi. W trakcie dwuletnich badań wyeksplorowano 31 obiektów osadniczych (jam) o charakterze mieszkalnym, produkcyjnym i magazynowym. Ustalono, że była to osada dwufazowa. Pierwszą fazę, przypadającą na VIII-IX wiek, dokumentował stosunkowo skromny materiał ceramiczny pochodzący z jam zniszczonych przez późniejsze obiekty. Znacznie bardziej czytelna była faza druga, wydatowana na XII-XIII wiek. Z tego okresu wywodziła się zdecydowana większość wyróżnionych jam. Dostarczyły one bogatego zestawu ceramiki naczyniowej (m.in. kilkanaście wyklejonych naczyń), wielu narzędzi i przedmiotów codziennego użytku (noże, osetki, szydła, przęśliki, fragmenty grzebieni, kamień żarnowy, uchwyt wiadra) oraz — pojedynczego egzemplarza żelaznego grotu strzały z zadziorami i tulejką. W poszcze-

gólnych obiektach wystąpił też typowo osadniczy materiał zabytkowy: kości zwierzęce, węgle drzewne i bryłki polepy²².

W latach 1971-72 K. Przybysz prowadziła badania wczesnośredniowiecznego cmentarzyska rządowego, nie znanego z wcześniejszej literatury przedmiotu, w miejscowości Podgórze-Parcele, niespełna 30 km na południowy wschód od Płocka (obecnie w gminie Mała Wieś). Plonem tych prac było odkrycie 27 grobów szkieletowych z drugiej połowy XI i z XII wieku, kilku jam o niejasnym przeznaczeniu i 1 grobu jamowego kultury przeworskiej z wczesnego okresu rzymskiego (już poza granicami cmentarzyska wczesnośredniowiecznego). Najistotniejszą, wręcz spektakularną cechą obrządku pogrzebowego tej nekropoli był brak charakterystycznych dla Mazowsza tej doby konstrukcji kamiennych jam grobowych. Obiekt w Podgórzu-Parcelach, jako cmentarzysko całkowicie pozbawione obudów kamiennych, wniósł nowy, jakże cenny element do dyskusji nad obrządkiem pogrzebowym tej części Polski w XI-XIII wieku. Większość pochówków zawierała wyposażenie. Składały się nań zarówno typowe, często spotykane na stanowiskach sepulkralnych kabłączki skroniowe z esowatym zakończeniem, nożyki i krzesiwo ogniwkowe, jak też zabytki będące rzadkością: importowana z Rusi gliniana grzechotka, brązowa zausznica typu mińskiego, brązowy pierścionek splatany, sierp, monety²³.

Uzupełnieniem prac terenowych w 1972 roku były badania ratownicze w Sierpcu przy ulicy Armii Czerwonej (obecnie Piastowskiej) nr 48. Podczas prac wodno-kanalizacyjnych natrafiono tam na głębokości 2,5 m na pozostałości późnośredniowiecznej studni drewnianej, zbudowanej na zrąb i wzmocnionej w każdym narożniku palami (wymiały studni 1,3×1,3 m). W wypełniku studni wystąpiła duża ilość ceramiki naczyniowej i ułamków kafli piecowych z XIV-XV wieku²⁴.

Drugim stanowiskiem sepulkralnym badanym przez K. Przybysz było częściowo zniszczone cmentarzysko w Małachowie pod Drobinem. W roku 1973 odsłonięto 6 grobów szkieletowych w obudowach kamiennych, datowanych ramowo na XI-XII wiek. Wypełniska grobów zawierały, oprócz ubożego wyposażenia wczesnośredniowiecznego, przepalone kości ludzkie i fragmenty ceramiki, to jest zabytki pochodzące ze starszego, zniszczonego cmentarzyska — kultury grobów kloszowych²⁵. W Małachowie zanotowano więc interesujące zjawisko nawarstwienia się dwóch nekropoli, których czas funkcjonowania rozdziela dystans blisko półtora tysiąca lat.

Poza standardowymi notatkami zamieszczanymi w „Informatorze Archeologicznym” Krystyna Przybysz opublikowała dwa większe artykuły w płockich periodykach naukowych. Jako efekt zajęć w archeologicznym Studium Podyplomowym Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1972/73-1973/74 powstała rozprawa

²² K. Przybysz, Gozdowo, pow. Sierpc, „Informator Archeologiczny”. Badania 1970 r., s. 165; „Informator Archeologiczny”. Badania 1971 r., s. 169-170.

²³ Taż, Podgórze-Parcele, pow. Płock, „Informator Archeologiczny”. Badania 1971 r., s. 210-211; „Informator Archeologiczny”. Badania 1972 r., s. 215-216.

²⁴ Taż, Sierpc, „Informator Archeologiczny”. Badania 1972 r., s. 267.

²⁵ Taż, Małachowo, pow. Płock, „Informator Archeologiczny”. Badania 1973 r., s. 191-192.

na temat wczesnośredniowiecznego osadnictwa na obszarze Mazowsza Płockiego i Ziemi Zawkrzeńskiej²⁶. Autorka omówiła w niej zwięźle cechy środowiska geograficznego tego regionu i na tym tle przedstawiła znane ze źródeł archeologicznych i z dokumentów pisanych formy osadnictwa pojawiające się w trzech wydzielonych okresach: I — VI-połowa X wieku, II — od połowy X wieku do rządów Mieciaława, III — od upadku Mieciaława do końca XII wieku. Drugi artykuł²⁷ został poświęcony odkryciu piwniczki domu mieszkalnego z przełomu XV i XVI wieku, przy ulicy Kwiatka 59 w Płocku, w początkach 1973 roku. Wewnątrz piwniczki zalegał obfity materiał ceramiczny, w tym między innymi gliniane patelnie, dzbanki-siwaki i gliniane butelki. Inspekcja konserwatorska przy ulicy Kwiatka to przykład innej formy działalności terenowej K. Przybysz, służącej kontroli zróżnicowanych i coraz częstszych wykopów komunalnych na Starym Mieście w Płocku.

Po odejściu z Płocka badaczka ta przez kilka lat kontynuowała, z ramienia IHKM PAN w Warszawie, prace badawcze na stanowiskach znajdujących się w sąsiedztwie Płocka. W latach 1975-76 badała osadę wielowarstwową (okres halsztacki i wczesne średniowiecze) oraz cmentarz przykościelny (XII-XIX wiek) w Słupnie²⁸. W tych samych latach przeprowadziła wykopaliska w Kobiernikach nad Skrwą Prawą, na osadzie z XI-XII wieku i stanowisku produkcyjnym (piec do wypalania wapna) z okresu rzymskiego²⁹. Tereny nad Skrwą jeszcze w początkach lat siedemdziesiątych były penetrowane powierzchniowo przez K. Przybysz.

W okresie od 6 V 1974 do 30 IX 1979 roku z Muzeum naszym była związana Iwonna Sobierajska, która tak jak wszystkie jej poprzedniczki również ukończyła studia archeologiczne w Warszawie. Przez dwa sezony (1975-76) kontynuowała ona badania dwufazowego cmentarzyska w Małachowie. Odkryła wówczas 1 ciało-palny grób kloszowy z okresu lateńskiego oraz 8 pochówków szkieletowych wczesnośredniowiecznych, obwarowanych kamieniami i przykrytych warstwą bruku. Przy zmarłych stwierdzono stosunkowo skromne i mało zróżnicowane wyposażenie, ograniczone prawie wyłącznie do kabłączków skroniowych i nożyków żelaznych³⁰. Materiał ten potwierdził zasadność ramowego datowania młodszej fazy cmentarzyska, dokonanego jeszcze przez K. Przybysz, na wieki XI i XII. W Małachowie uwidoczniły się ponadto pewne odrębności konstrukcji kamiennych jam grobowych w stosunku do innych nekropoli mazowieckich z grobami w obudowach kamiennych.

²⁶ Taż, Mazowsze północne od VI do końca XII wieku. Uwagi o osadnictwie, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 7, 1975, s. 5-36.

²⁷ Taż, Odkrycie archeologiczne na Starym Mieście w Płocku, „Notatki Płockie”, nr 3/72, 1973, s. 35-36.

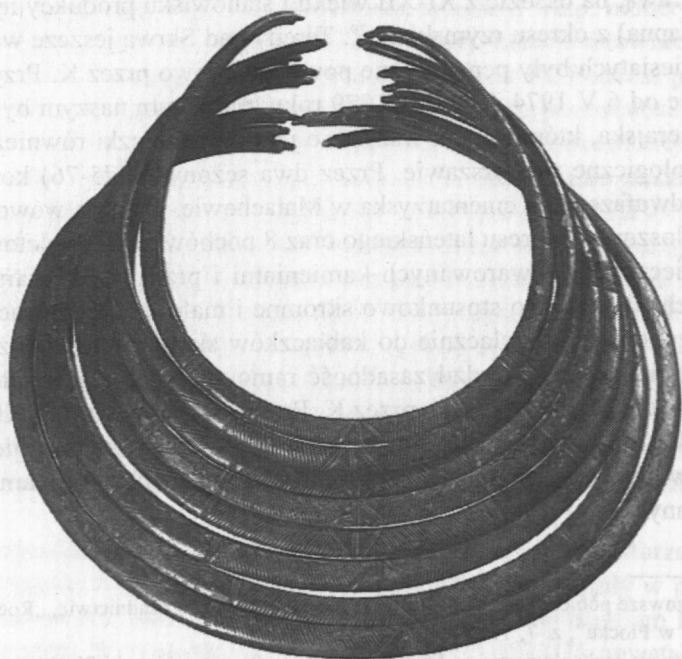
²⁸ Taż, Słupno, stan. 5, „Informator Archeologiczny”. Badania 1975 r., s. 209; taż, Słupno, stan. 9, „Informator Archeologiczny”. Badania 1975 r., s. 209-210; „Informator Archeologiczny”. Badania 1976 r., s. 287-288.

²⁹ Taż, Kobierniki, gm. Biała Stara, „Informator Archeologiczny”. Badania 1975 r., s. 182-183; „Informator Archeologiczny”. Badania 1976 r., s. 199-200.

³⁰ I. Sobierajska, Małachowo, gm. Drobin, „Informator Archeologiczny”. Badania 1975 r., s. 197-198; „Informator Archeologiczny”. Badania 1976 r., s. 212-213.

Przykładem interwencji konserwatorskich I. Sobierajskiej może być nadzór archeologiczny wykopu pod centralne ogrzewanie na Starym Rynku w Płocku (w latach siedemdziesiątych Plac Nowotki), w lipcu 1976 roku. Wykop ten, o długości kilkudziesięciu metrów i głębokości ponad 2 m, przebiegał na terenie parkingu przed Ratuszem, w północnej części Rynku. Na głębokości 1,4 m natrafiono na pozostałości drewnianej konstrukcji, a z całego wykopu wydobyto liczne relikty późnośredniowiecznej i nowożytniej kultury materialnej (przedmioty żelazne, fragmenty naczyń glinianych, szklanych, drewnianych etc.)³¹.

W zakresie prac gabinetowych dużą jej zasługą było opracowanie katalogu stanowisk archeologicznych w granicach utworzonego w 1975 roku województwa płockiego. Realizacja tego pożytecznego przedsięwzięcia wymagała niezwykle pracochłonnej kwerendy w literaturze przedmiotu z XIX i XX wieku. Ponadto pełniła ona obowiązki sekretarza redakcji „Rocznika Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, naukowego organu Muzeum wychodzącego od 1972 roku. Po zakończeniu pracy w Płocku Iwonna Sobierajska zatrudniła się w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie i z tą instytucją jest związana do dnia dzisiejszego.

fot. 4. Napierśnik brązowy kultury wschodniopomorskiej z miejscowości Suchodoły pod Krośniewicami, odkryty przypadkowo podczas prac polowych w 1976 roku i przekazany do Muzeum Mazowieckiego w Płocku.

³¹ Dokumentacja tego nadzoru znajduje się w Archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku, a materiał zabytkowy — w Dziale Archeologii MMP.

Od 1 IX 1979 do 30 IV 1982 roku w Dziale Archeologii MMP pracował Tadeusz Galiński, absolwent Katedry Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego. Najważniejszym elementem jego działalności terenowej były badania powierzchniowe. W ramach ogólnopolskiego programu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) opracował następujące obszary: 50-51, 51-51, 51-53, 51-54, 52-56. Najciekawsze materiały krzemienne zebrane podczas tych poszukiwań na stanowiskach późnolitealnych i mezolitycznych T. Galiński opisał i wstępnie zinterpretował w artykule opublikowanym w „Roczniku MMP”³². Ponieważ zainteresowania naukowe tego badacza koncentrowały się głównie na problematyce starszej i środkowej epoki kamienia, sporządził on karty katalogu naukowego dla kilku inwentarzy krzemiennych z obszaru województwa płockiego. Prawdziwym zaś ukoronowaniem krótkiego pobytu T. Galińskiego w Płocku okazało się pionierskie opracowanie powierzchniowych materiałów krzemiennych z terenu Kotliny Płockiej, przechowywanych w Muzeum Mazowieckim i w Muzeum Diecezjalnym w Płocku³³. Opublikował on także jeden z ciekawszych zespołów archeologicznych naszego Muzeum, skarb brązowy z okresu halsztackiego składający się z napierśnika i naszyjnika, odkryty podczas prac polowych w miejscowości Suchodoły pod Krośniewicami³⁴ (fot. 4). Od 1982 roku do dziś Tadeusz Galiński pracuje w Muzeum Narodowym w Szczecinie. Tam też powstała jego rozprawa doktorska³⁵.

W dniu 1 IX 1982 roku w Muzeum zatrudnili się dwaj inni absolwenci Uniwersytetu Łódzkiego, Zygmunt Firek i Tomasz Kordala. W listopadzie tego roku przeprowadzili oni badania ratownicze na terenie zespołu zamkowego w Oporowie, gdzie w sąsiedztwie tzw. domu szwajcarskiego odsłonięte zostały przypadkowo relikty późnośredniowiecznego pieca grzewczego typu hypokaustum³⁶. W tym czasie wspólnie zrealizowali także 2 obszary AZP: 47-54 i 47-55. W roku 1983 Z. Firek odbył samodzielnie kilka inspekcji terenowych w związku ze zgłoszeniami odkryć archeologicznych, m.in. w Oporowie i w Rogowie, gm. Bulkowo (cmentarzysko z grobami w obudowach kamiennych). Najważniejszym zaś jego przedsięwzięciem naukowym było przygotowanie monografii porównawczej badanego przez K. Przybysz i I. Sobierajską cmentarzyska w Małachowie, przedstawionej

³² T. Galiński, Niektóre wyniki archeologicznych badań poszukiwawczych przeprowadzonych we wschodniej części Kotliny Płockiej w 1979 i 1980 r., „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 12, 1986, s. 133-143.

³³ Tenże, Z badań nad pradziejami Kotliny Płockiej w późnym plejstocenie i wczesnym holocenie, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 13, 1988, s. 3-167 (zob. też recenzję tej pracy autorstwa B. Maryniaka opublikowaną w tym samym zeszycie „Rocznika MMP”, s. 169-172 oraz odpowiedź T. Galińskiego na recenzję, „Rocznik MMP”, z. 14, 1991, s. 159-162).

³⁴ Tenże, Skarb brązowy z Suchodołów, w woj. płockim, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XLVI, 1981, z. 2, s. 131-134.

³⁵ Tenże, Mezolit Pomorza, Szczecin 1992.

³⁶ T. Kordala, Z. Firek, Wykop przy domu szwajcarskim (maszynopis w Archiwum MMP); J. Tomala, Nowe odkrycia zabytków średniowiecznych z terenu Mazowsza, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. XXXIV: 1986, nr 2, s. 281-286.

w roku 1984 jako praca magisterska³⁷. Z końcem sierpnia 1984 roku Zygmunt Firek rozstał się z Płockiem i z zawodem archeologa, choć wart odnotowania jest jego kilkakrotny udział w ostatnich latach w pracach wykopaliskowych Muzeum Mazowieckiego (Robertowo, gm. Brudzeń Duży, stan. 17).

Od 1 IX 1982 roku do dzisiaj w Dziale Archeologii MMP pracuje Tomasz Kordala. Prezentacja efektów własnej pracy to dla piszącego te słowa zadanie trudne i nieco niezręczne, wymagające zwiększonej dyscypliny w zakresie formułowanych wniosków i ocen. Jeśli chodzi o działalność terenową T. Kordali, to jak dotąd objęła ona badania wykopaliskowe pięciu stanowisk archeologicznych, kilkadziesiąt nadzorów i inspekcji konserwatorskich oraz penetracje powierzchniowe w ramach programu AZP.

W latach 1984-86 przebadane zostało w całości wczesnośredniowieczne cmentarzysko rządowe w Płocku-Podolszycach. Odsłonięto 66 pochówków zawierających ciekawe przedmioty wyposażenia: broń (m.in. niezwykle na ziemiach polskich okaz broni białej z grobu 27.), liczne ozdoby (kabłączki skroniowe, pierścionki, paciorki, efektowna srebrna zausznica, ozdobne okucia), przybory gospodarcze (okucia wiader, noże, przęślik z różowego łupku wołyńskiego, ośelka, szydło, igła) oraz przedmioty magiczne (skorupki jajka kurzego, pierścień bursztynowy z wyrytym od wewnątrz kryptogramem). Na podstawie niektórych zabytków cmentarzysko wydатовano na drugą połowę XI i pierwsze dziesięciolecie XII wieku. Nekropola w Podolszycach jest kolejnym na Mazowszu Płockim cmentarzyskiem pozbawionym konstrukcji kamiennych związanych z jamami grobowymi. Po jego zbadaniu nie ulega już wątpliwości, że w tej części Polski pierwszych Piastów funkcjonowały dwie kategorie cmentarzy: z grobami w obudowach kamiennych oraz płaskie (pozbawione obudów). Jest to nowa, istotna dla studiów nad kulturą wczesnośredniowiecznego Mazowsza konstatacja, stawiająca przy okazji kolejny problem do rozwiązania. Staje się nim mianowicie kwestia przyczyn, które doprowadziły do tak osobliwego zróżnicowania obrządku pogrzebowego w granicach jednej prowincji państwa. Rezultaty badań w Podolszycach zostały omówione zarówno w „Informatorze Archeologicznym”³⁸, jak też w kilku artykułach problemowych³⁹ oraz w opracowaniu monograficznym stanowiska⁴⁰. Ukazała się również praca ekspertyza antropologiczna szczątków kostnych⁴¹.

³⁷ Z. Firek, Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Małachowie na tle cmentarzysk Mazowsza Płockiego, Łódź 1984 (praca magisterska napisana w Katedrze Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego).

³⁸ T. Kordala, Płock-Podolszyce, „Informator Archeologiczny”. Badania 1984 r., s. 140; „Informator Archeologiczny”. Badania 1985 r., s. 141; „Informator Archeologiczny”. Badania 1986 r., s. 155.

³⁹ Tenże, Ziemia odsłania tajemnice. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Podolszycach, „Notatki Płockie”, nr 3/128, 1986, s. 24-29; tenże, L'arme blanche a un tranchant, du haut Moyen Age trouvée à Płock-Podolszyce (Mazovie-Pologne), „Fasciculi Archaeologiae Historicae, fasc. IV, 1988, s. 27-29; B. Łuczak, T. Kordala, Charakterystyka biokulturowa pochówków z cmentarzyska XI-XII-wiecznego w Płocku-Podolszycach, „Acta Universitatis Lodzianensis — Folia Anthropologica”, t. 2, 1995, s. 3-23.

⁴⁰ T. Kordala, Cmentarzysko z XI-XII wieku w Płocku-Podolszycach, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 15, 1992, s. 3-96.

⁴¹ B. Łuczak, Analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska wczesnośredniowiecznego (Płock-Podolszyce), „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 15, 1992, s. 97-117.

Przez dwa sezony (1986-87) prowadzono poszukiwania osadnictwa średniowiecznego w Radziwiu. Tym samym Dział Archeologii MMP włączył się do badań nad najdawniejszymi dziejami miasta Płocka. Założono kilka wykopów sondażowych w rejonie ulicy Górki i Wąskiej, w miejscach gdzie dawniej znajdowano na powierzchni ceramikę późnośredniowieczną. Najważniejszym rezultatem poszukiwań, nad którymi ogólne kierownictwo naukowe sprawował prof. Włodzimierz Szafrński, było odślonięcie relikwów dwóch XIV-wiecznych pieców garncarskich oraz natrafienie na ślad osadnictwa z okresu halsztackiego⁴².

Od roku 1986 realizowany jest program badawczy mający na celu rozpoznanie osadnictwa wczesnośredniowiecznego doliny rzeki Skrwy Prawej, na pograniczu Mazowsza Płockiego i ziemi dobrzyńskiej. Pierwszym jego etapem były penetracje powierzchniowe terenu prowadzone w drugiej połowie lat osiemdziesiątych. W tym czasie T. Kordala wspólnie z Bogusławem Maryniakiem z Łodzi opracowali następujące obszary AZP: 48-52, 46-52, 45-52, 44-52, 43-52, 44-53, 46-53 i 46-54. Dzięki temu udało się zbadać dolinę rzeki na odcinku od jej ujścia do Wiśły aż do okolic Sierpca. W ślad za badaniami powierzchniowymi poszły prace wykopaliskowe na wybranych stanowiskach.

Pierwszym stanowiskiem objętym pracami badawczymi o charakterze ratowniczym stało się cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Robertowie, gm. Brudzeń Duży, stan. 21. Niestety znaczna jego część uległa wcześniejszemu zniszczeniu w wyniku eksploatacji żwirowni, o czym nie powiadomiono archeologów. W ciągu czterech sezonów badawczych (1987-89, 1991) odkryto 26 grobów szkieletowych, których jamy były pozbawione obudów kamiennych. Połowa pochówków zawierała zróżnicowane inwentarze grobowe: kabłączki skroniowe, pierścionki, paciorki szklane, krzyżyk ołowiany, moneta (brakteat Bolesława Wysokiego), noże, krzesiwo ogniwkowe, ceramika. Pozwoliły one określić chronologię nekropoli na drugą połowę XII i początki XIII wieku⁴³.

W dolinie Skrwy Prawej od dawna zwracało uwagę badaczy nagromadzenie czterech grodzisk wczesnośredniowiecznych, podkreślające graniczny charakter tej rzeki. W roku 1995 przeprowadzono badania małego gródka w Parzeniu, gm. Brudzeń Duży, stan. 1. Jest on usytuowany na krawędzi wysokiego, prawego brzegu Skrwy. Za pomocą wykopu o powierzchni 21 m² przecięto zachowany odcinek drugiego, zewnętrznego wału grodziska. Stwierdzono, że do jego budowy użyto wyłącznie czystego piasku. Natrafiono także na materiał ceramiczny z wczesnej epoki żelaza, dokumentujący obecność grupy ludzkiej kultury łużyckiej lub kultury

⁴² T. Kordala, Płock-Radziwie, „Informator Archeologiczny”. Badania 1986 r., s. 192; „Informator Archeologiczny”. Badania 1987 r., s. 202.

⁴³ Tenże, Robertowo, gm. Brudzeń Duży, „Informator Archeologiczny”. Badania 1987 r., s. 174; „Informator Archeologiczny”. Badania 1988 r., s. 111; „Informator Archeologiczny”. Badania 1989 r., s. 71-72; tenże, Archeologiczna przeszłość Robertowa, „Notatki Płockie”, nr 3/140, 1989, s. 13-17; B. Łuczak, T. Kordala, Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Robertowie, gm. Brudzeń Duży (XII-XIII w.), „Acta Universitatis Lodzianensis — Folia Anthropologica”, t. 3, 1996, s. 159-189.

grobow kloszowych, związaną być może z eksploatacją rzeki⁴⁴. Wysunięto przy okazji tezę, że dobrze ufortyfikowany gródek w Parzeniu mógł pełnić rolę ochrony miejsca przeprawy przez rzekę.

W odległości około 300 m na południowy wschód od grodziska w Parzeniu zlokalizowano podczas badań AZP stanowisko archeologiczne (Robertowo, stan. 17). Na powierzchni pola ornego manifestowało się ono rozwleczonym przez orkę paleniskiem oraz materiałem ceramicznym z różnych faz okresu wczesnośredniowiecznego. Badania wykopaliskowe przeprowadzono tam w latach 1995-97. Przekopano obszar o powierzchni 625 m². Na podstawie uzyskanych materiałów wyróżniono cztery fazy osadnictwa:

- późny paleolit i ogólnie młodsza epoka kamienia (zabytki krzemienne, w tym grociki liściowate i drapacze),
- wczesny okres lateński (fragmenty naczyń glinianych kultury grobów kloszowych i przepalona kostka ludzka),
- okres przedpaństwowy, VIII-IX wiek (obiekty mieszkalne, jamy gospodarcze, paleniska, większa ilość ceramiki naczyniowej, przęśliki, noże, kości zwierzęce, polepa),
- okres piastowski, X-XII wiek (obiekty mieszkalne, grób ciałopalny, jamy gospodarcze i ceramika naczyniowa)⁴⁵. Badania stanowiska 17 w Robertowie nie zostały jeszcze zakończone. Do wyjaśnienia pozostały kwestie chronologii oraz relacji zachodzących między dwiema fazami osady wczesnośredniowiecznej.

W ostatnich latach Dział Archeologii MMP podejmował wiele interwencji konserwatorskich na niszczonych stanowiskach archeologicznych oraz prowadził nadzory różnego rodzaju wykopów w Płocku i w innych miejscowościach naszego województwa. Do najważniejszych akcji tego typu zaliczyć można następujące nadzory: w zespole zamkowym w Oporowie, w związku z remontem XIX-wiecznej oficyny (1991 r.), na terenie budowy przerzutu wody z Kanału Dobrzykowskiego do Jeziora Ciechomickiego (1992 r.), na Starym Rynku w Płocku, w związku z modernizacją oświetlenia (1992 r.) oraz w różnych punktach Starego Miasta w Płocku podczas kładzenia kabli telefonicznych (1993 r.)⁴⁶.

Poza rezultatami własnych badań T. Kordala publikował również ciekawsze znaleziska luźne trafiające do Muzeum. Przykładem może być opracowanie kilku zabytków (krzyżyka z brązu, 3 paciorków szklanych i kabłączka skroniowego) pochodzących z cmentarzyska z XII-początków XIII wieku w Nowym Duninowie, zniszczonego podczas robót ziemnych pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku⁴⁷. W nurcie prac badawczych mieści się także jego udział w życiu naukowym. Kilkakrotnie przedstawiał T. Kordala komunikaty naukowe na sesjach sprawozdawczych

⁴⁴ T. Kordala, Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w Parzeniu i w Robertowie, gm. Brudzeń Duży w 1995 r. (maszynopis w Archiwum PSOZ w Płocku).

⁴⁵ Tamże oraz Sprawozdania z badań wykopaliskowych w Robertowie, gm. Brudzeń Duży w latach 1996 i 1997 (maszynopisy w Archiwum PSOZ w Płocku).

⁴⁶ Sprawozdania z nadzorów T. Kordali znajdują się w Archiwum PSOZ w Płocku.

⁴⁷ T. Kordala, Nie znane cmentarzysko wczesnośredniowieczne z Nowego Duninowa, woj. płockie, „Wiadomości Archeologiczne” (w druku).

w Warszawie i Łodzi oraz trzykrotnie — referaty na sesjach w Płocku (1990 r.), Żyrardowie (1991) i w Warszawie (1995 r.). Dwa z tych opracowań ukazały się drukiem⁴⁸. W roku 1991 wygłosił on referat pt. „W sprawie tzw. mazowieckich cmentarzysk z grobami w obudowach kamiennych” na seminarium poświęconym archeologii w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi. W 1993 roku monografia cmentarzyska w Płocku-Podolszyczach została wyróżniona na ogólnopolskim konkursie archeologicznym zorganizowanym przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Aktualnie, tj. według stanu na dzień 31 XII 1997 roku, zbiory archeologiczne Muzeum Mazowieckiego w Płocku liczą 5588 zabytków. Znaczną ich część nadal stanowią obiekty z badań XIX-wiecznych i międzywojennych, które w czasie II wojny światowej uległy przemieszaniu i w większości utraciły metryczki. Jednak począwszy od lat sześćdziesiątych sukcesywnie wzrasta ilość zabytków pozyskiwanych podczas profesjonalnych badań wykopaliskowych. W chwili obecnej cała kolekcja archeologiczna ma opracowaną kartotekę naukową.

3.2. Wystawiennictwo

Pierwsza profesjonalna ekspozycja stała obrazująca pradzieje Mazowsza Płockiego została zainaugurowana w naszym Muzeum w 1952 roku. Jej twórcą był Jerzy Antoniewicz, adiunkt Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie⁴⁹. W tym samym roku prezentowana też była wystawa czasowa „Świat starożytny”, przygotowana przez Muzeum Narodowe w Warszawie⁵⁰. Zabytki archeologiczne z okresu wczesnego średniowiecza znalazły się również na stałej ekspozycji historycznej, zorganizowanej w 1956 roku według scenariusza kierowniczki Muzeum w Płocku — Krystyny Mierzejewskiej⁵¹. W latach następnych Muzeum korzystało też z pomocy merytorycznej archeologów z Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w Warszawie, którzy prowadzili badania wykopaliskowe na Wzgórzu Tumskim. W 1958 roku scenariusz nowej wystawy archeologicznej opracował Jerzy Gąssowski, natomiast w kilka lat później projekt kolejnej ekspozycji przedstawił Włodzimierz Szafranski⁵². Szczególnie duży nacisk położono wtedy na prezentację najnowszych obiektów wykopaliskowych obrazujących mało dotąd znane dzieje Płocka przedlokacyjnego.

⁴⁸ T. Kordala, Zabytki kultury materialnej jako źródła poznania wierzeń i obrzędów pogrzebowych na Mazowszu w X-XII w., „Żyrardowski Rocznik Muzealny”, nr 1/1992, s. 11-18; tenże, Płock — miasto nad Wisłą, [w:] Miasto tyłem do rzeki. Materiały sesji naukowej, Warszawa 22-23 czerwca 1995, pod red. B. Wierzbickiej, Warszawa 1996, s. 83-98.

⁴⁹ J. Antoniewicz, Wystawa archeologiczna w Płocku, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XX, 1954, z. 1, s. 104.

⁵⁰ K. Mierzejewska, Muzeum w Płocku, [w:] Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830, 1907-1957. Szkice i materiały, Płock 1957, s. 216.

⁵¹ Tamże, s. 218.

⁵² Scenariusze wystaw Działu Archeologii MMP w latach 1953-69 i 1974 (teczka w Archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku).

Nowy etap w historii wystawiennictwa archeologicznego w Muzeum Mazowieckim rozpoczął się u progu lat sześćdziesiątych. W roku 1961 przeprowadzono reorganizację placówki, polegającą na likwidacji działów przyrodniczego i geologicznego, przeprowadzeniu remontu kapitalnego i powiększeniu zespołu pracowników⁵³. Pierwszego archeologa profesjonalnego w osobie Ireny Krzyszcuk zatrudniono w dwa lata później. Od tego momentu wzrosła liczba ekspozycji poświęconych prahistorii, a samej ich organizacji można był dokonywać w większym stopniu siłami własnymi Muzeum. Przykładowo w latach 1964-65 prezentowano wystawę pt. „Pradzieje Mazowska Płockiego”, na której po raz pierwszy pokazano najciekawsze nabytki z badanego właśnie cmentarzyska w Dzierżążni Nowej⁵⁴.

Duży wpływ na tematykę wystaw muzealnych, zwłaszcza w zakresie historii i archeologii, miały w tym czasie wydarzenia kulturalne o randze ogólnopolskiej. Mowa tu oczywiście o obchodach jubileuszowych Tysiąclecia Państwa Polskiego, których kulminacja przypadła na połowę lat sześćdziesiątych. W Płocku uroczystości te wzbogacono o lokalne tradycje historyczne. Prace archeologiczne na Wzgórzu Tumskim wykazały bowiem istnienie w tym miejscu ośrodka wczesnomiejskiego już w drugiej połowie X wieku. Dlatego też podczas głównych płockich uroczystości jubileuszowych w czerwcu 1966 roku świętowano jednocześnie 1000-lecie Państwa Polskiego oraz X wieków miasta Płocka. Z okazji wielkiego jubileuszu Muzeum Mazowieckie przygotowało w 1966 roku nową wystawę stałą pt. „X wieków Płocka”, na której znalazły się rzecz jasna i źródła archeologiczne⁵⁵. W panoramie imprez związanych z milenium pojawiła się także ekspozycja czasowa pt. „Wykopaliska w Szeligach”, zorganizowana w 1967 roku w Szkole Podstawowej w Miszewie Murowanym. Przedstawiono na niej zabytki będące plonem badań najstarszego na Mazowszu grodziska wczesnośredniowiecznego w Szeligach pod Słupnem, prowadzonych w latach 1959-63 przez Wojciecha Szymańskiego z IHKM PAN w Warszawie⁵⁶. W rok później była ona prezentowana w płockim Domu Kultury (fot. 5). Muzeum nasze partycypowało również w ciekawej, ogólnopolskiej akcji kulturalnej. Mianowicie w latach 1964-65 Polskie Towarzystwo Archeologiczne przy współpracy muzeów i Kuratoriów Okręgów Szkolnych zorganizowało konkursy młodzieżowe na prace plastyczne oraz utwory literackie pod hasłem „Tysiąclecie Państwa Polskiego”. Zamknięciem konkursu była wystawa pt. „Archeologia w oczach dziecka”, czynna w dniach 28 V — 20 VI 1966 roku w Pałacu Młodzieży w Warszawie⁵⁷ (fot. 6).

Muzeum przygotowywało też wystawy towarzyszące sesjom naukowym organizowanym w tych latach w Płocku. W dniach 10-11 V 1969 roku odbyła się sesja

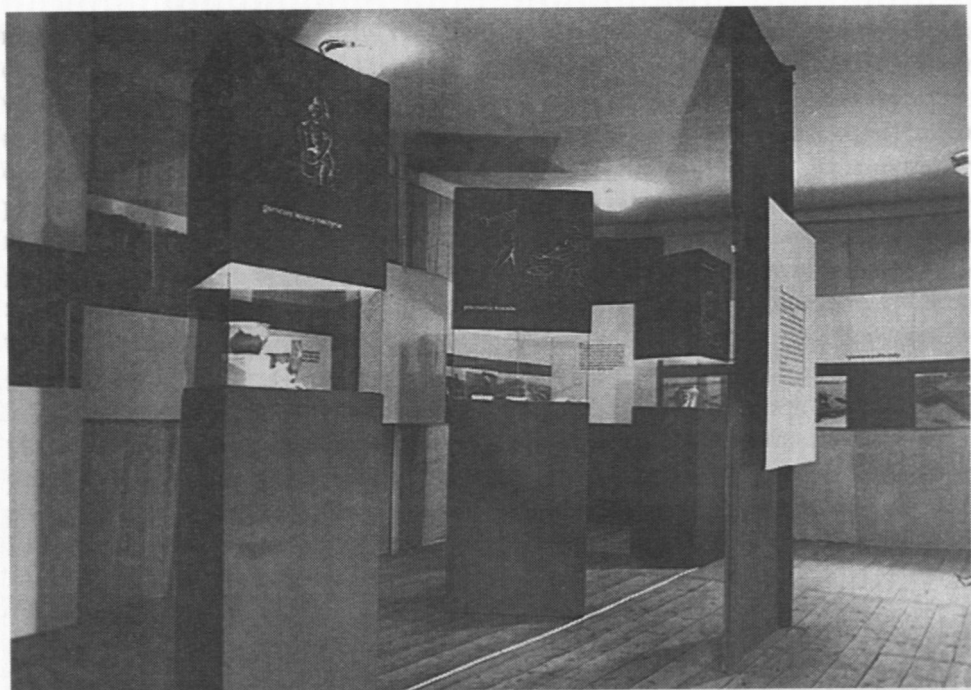
⁵³ M. Sołtysiak, op.cit., s. 59.

⁵⁴ I. Krzyszcuk, Muzeum Mazowieckie w Płocku (Odpowiedź na ankietę „Kwartalnika HKM”), „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. XVI: 1968, nr 3, s. 595.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ I. K. [Krzyszcuk], Wystawa „Wykopaliska w Szeligach”, „Z otchłani wieków”, R. XXXIV: 1968, z. 2, s. 143.

⁵⁷ EKB., Archeologia w oczach dziecka, „Z otchłani wieków”, R. XXXII: 1966, z. 3, s. 173.

fol. 5. Ekspozycja „Wykopaliska w Szeligach” prezentowana w Domu Kultury w Płocku w 1968 roku.

poświęcona podsumowaniu i ocenie dorobku archeologii na Mazowszu i Podlasiu w latach 1944-69. Jej organizatorami byli: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych, Muzeum Mazowieckie w Płocku, Towarzystwo Naukowe Płockie i Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie. Z tej okazji w trzech salach naszej placówki otwarto wystawę czasową pt. „Archeologia i numizmatyka w exlibrisie”, na której zaprezentowano wybrane obiekty z bogatej kolekcji przewodniczącego Warszawskiego Koła Miłośników Exlibrisu — Stefana Kotarskiego⁵⁸.

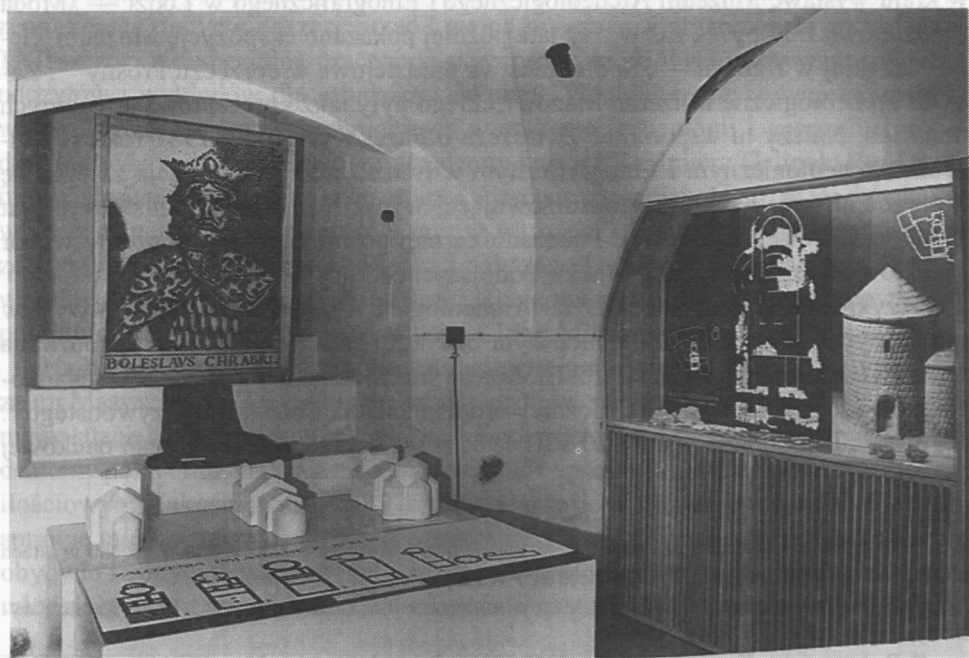
W 1972 roku Muzeum Mazowieckie otrzymało nową, piękną siedzibę, odpowiednią dla szybko zwiększających się zasobów eksponatów i godną wielkich tradycji historycznych tej placówki. Stał się nią Zamek Książąt Mazowieckich na Wzgórzu Tumskim, odbudowany po latach według projektu architekta Feliksa Dzierżanowskiego z Pracowni Konserwacji Zabytków w Warszawie. Inauguracja nowych ekspozycji muzealnych odbyła się 16 V 1973 roku⁵⁹. Wystawę archeolo-

⁵⁸ A. Szuba, Archeologia i numizmatyka w exlibrisie ze zbiorów Stefana Kotarskiego. Katalog wystawy, Płock 1969; S. Kotarski, Wystawa „Archeologia i numizmatyka w exlibrisie” — Płock-Muzeum Mazowieckie, [w:] Badania archeologiczne na Mazowszu i Podlasiu, Prace Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych, nr 14, Warszawa 1975, s. 153-154.

⁵⁹ T. Zaremba, Działalność merytoryczna w latach 1973-1980 oraz aktualny stan organizacyjny Muzeum Mazowieckiego w Płocku, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 11, 1986, s. 7.

nerowy rezerwat archeologiczny reliktywów wczesnopolskiej architektury kamiennej, odsłoniętych w obrębie gotyckiego zamku plockiego podczas wieloletnich badań wykopaliskowych⁶¹. Ich zabezpieczenie i odpowiednie wyeksponowanie przyczyniło się do bardziej obrazowego przedstawienia rezydencjonalnego i stołecznego charakteru Płocka w czasach pierwszych Piastów. Ziemne archiwalia z okresów późnośredniowiecznego i nowożytnego znalazły się ponadto na wystawie historyczno-artystycznej pt. „X wieków Mazowsza”, która zajęła wszystkie sale II piętra gmachu muzealnego⁶². Dzięki tym wszystkim inicjatywom wystawienniczym Muzeum Mazowieckiego stało się dla płocczan i turystów z zewnątrz ważnym źródłem usystematyzowanej wiedzy o najdawniejszych dziejach regionu i rozbudowującego się miasta.

Z żywym oddźwiękiem ze strony zwiedzających spotkała się wystawa czasowa pt. „Bolesława Krzywoustego portret rekonstruowany”, przygotowana w 1974 roku przez Iwonę Sobierajską i Wieńczysława Pławińskiego — autora rzeźbiarskiego portretu Krzywoustego, wykonanego na podstawie domniemanej czaszki księcia⁶³. Była ona z jednej strony próbą ukazania zmienności postrzegania wybitnego monar-

fol. 7. Fragment stałej ekspozycji archeologicznej z 1973 roku.

⁶¹ W. Szafrński, Plenerowy rezerwat archeologiczny w Płocku, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXXV, 1970, z. 4, s. 557-568.

⁶² T. Zaremba, op.cit., s. 12.

⁶³ Scenariusze wystaw czasowych Działu Archeologii MMP z lat 1953-69 i 1974 (Archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku).

chy przez potomnych, z drugiej zaś — owocem ciekawego eksperymentu naukowego i artystycznego. W roku następnym Dział Archeologii wspólnie z Gabinetem Numizmatycznym przygotował wystawę pt. „Skarby ziemi — archeologia i numizmatyka Mazowsza”. Eksponowano ją od 25 XI 1975 do 19 XI 1976 roku w Muzeum Regionalnym w Bieżuniu⁶⁴. W miesiącach letnich 1979 roku czynna była wystawa pt. „Najważniejsze nabytki Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1945-1979”, będąca podsumowaniem trzydziestu lat samodzielnej działalności placówki. Stała się ona okazją do zaprezentowania między innymi najciekawszych obiektów archeologicznych pozyskanych po II wojnie światowej⁶⁵. W tym czasie przeniesiono też stałą ekspozycję archeologiczną z parteru na II piętro, czyniąc z niej integralną część wystawy „X wieków Mazowsza”. Tam przetrwała ona do połowy lat osiemdziesiątych.

Po roku 1982 w działalności wystawienniczej Działu Archeologii uwidoczniła się tendencja do częstszego sprowadzania wystaw czasowych spoza Płocka. I tak w 1983 roku sale Muzeum udostępniono dla ekspozycji Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego w Pruszkowie pt. „Rewelacja archeologiczna — ośrodek hutniczy pod Warszawą sprzed 2000 lat”⁶⁶. W roku 1988 sprowadzono głośną w kraju wystawę Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi — „Moda pradziejowa Europy”⁶⁷, zaś w trzy lata później pokazano ekspozycję Muzeum Ziemi Kaliskiej w Kaliszu — „Społeczeństwa pradziejowe w dorzeczu Prosnym”⁶⁸. Zabytki archeologiczne Muzeum Mazowieckiego były także prezentowane w innych miastach. Należy tu wspomnieć zwłaszcza o dużej wystawie z 1987 roku w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi, której inauguracja zbiegła się z obradami sesji naukowej podsumowującej wyniki badań wykopaliskowych lat 1985-86 w Polsce środkowej. Pokazano na niej po raz pierwszy obszerny wybór obiektów z cmentarzyska w Płocku-Podolszyczach.

Trzykrotnie w tych latach Dział Archeologii był współorganizatorem wystaw muzealnych. Najważniejszą z nich była bez wątpienia ekspozycja przygotowana wraz z Działem Historii MMP i z Biblioteką im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego z okazji 900. rocznicy urodzin księcia Bolesława Krzywoustego⁶⁹. Jej otwarcia dokonano w dniu 20 VIII 1985 roku, w przerwie obrad sesji naukowej

⁶⁴ T. Zaremba, Wystawy czasowe organizowane przez Muzeum Mazowieckie w Płocku w latach 1973-1980, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 11, 1986, s. 66.

⁶⁵ Najważniejsze nabytki Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1945-1979. Katalog wystawy, Płock 1979.

⁶⁶ B. Łuczyńska, Kronika muzealna 1982-1985, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 13, 1988, s. 180.

⁶⁷ I. Jadczykowska, Moda pradziejowa Europy. Informator-składanka, Płock 1988.

⁶⁸ E. Pudelko, J. A. Split, L. Ziąbka, Społeczeństwa pradziejowe w dorzeczu Prosnym. Informator-składanka, Płock 1991.

⁶⁹ T. Kordala, W. Szafrński, Bolesław III Krzywousty w świadomości narodowej. W 900. rocznicę urodzin. Informator-składanka, Płock 1986; T. Kordala, „Bolesław III Krzywousty w świadomości narodowej” — wystawa okolicznościowa Muzeum Mazowieckiego i Biblioteki im. Zielińskich TNP, [w:] Bolesław III Krzywousty — w 900. rocznicę urodzin, Płock 1988, s. 119-124.

zorganizowanej z okazji rocznicy bolesławowskiej przez TNP i odbywającej się w gmachu Muzeum. W ciągu niespełna pięciu miesięcy eksponowania zwiedziło ją ponad 16 tysięcy osób. Inny charakter miała ekspozycja „Nabytki Muzeum Mazowieckiego z lat 1979-1987”, zorganizowana przez wszystkie działy merytoryczne (komisarzem wystawy był T. Kordala)⁷⁰. Wreszcie w 1992 roku przygotowano, we współpracy ze Zbigniewem Chlewińskim z Działu Upowszechniania, wystawę prezentującą prace artystyczne i literackie osób osadzonych w Zakładzie Karnym w Płocku⁷¹.

Najnowszą inicjatywą wystawienniczą Działu Archeologii jest czynna od grudnia 1994 roku ekspozycja stała pt. „Płock w zaraniu dziejów (do XIII w.)”. Znalazły się na niej obiekty archeologiczne, historyczne i artystyczne obrazujące proces powstania miasta Płocka oraz jego rozwój w okresie do pierwszej lokacji w roku 1237⁷². Podobnie jak przed laty miejscem jej eksponowania są salki na parterze budynku muzealnego.

3.3. Działalność popularyzatorska

Popularyzacja archeologii wśród różnych grup społecznych ma w naszym Muzeum bogate tradycje. Jeszcze przed I wojną światową w organizowanym Muzeum TNP utworzono specjalną pracownię przezroczy, które wykorzystywano podczas odczytów i wykładów dla młodzieży szkolnej. W okresie międzywojennym ożywioną działalność upowszechnieniową w zakresie archeologii i geografii prowadził, jak była już o tym mowa, niestrudzony kustosz Kazimierz Gelinek. Po II wojnie światowej, a zwłaszcza w ostatnim ćwierćwieczu, pojawiło się w tej dziedzinie wiele oryginalnych i nowatorskich inicjatyw, dzięki którym Muzeum Mazowieckie zdobyło uznanie mieszkańców Płocka i polskiego środowiska muzealnego. Do najważniejszych form tych działań należą: lekcje muzealne, prelekcje naukowe i popularnonaukowe oraz zajęcia w ramach Klubu Młodzieżowego.

Najbardziej rozwiniętą formą upowszechniania wiedzy zawsze były w Muzeum Mazowieckim lekcje muzealne dla uczniów szkół różnych typów. Zatrudnienie w latach siedemdziesiątych większej liczby pracowników z wyższym wykształceniem pozwoliło na znaczące rozwinięcie programu lekcji pod względem ilościowym i jakościowym. W 1975 roku doszło do podpisania porozumienia w tej sprawie między naszą placówką a Kuratorium Oświaty i Wychowania, a w którym obydwie strony zobowiązały się do daleko idącej współpracy w dziele kształcenia młodzieży⁷³. Jest ono aktualne do dnia dzisiejszego. Lekcje w ramach akcji nazwa-

⁷⁰ Nabytki Muzeum Mazowieckiego z lat 1979-1987. Informator-składanka, Płock 1988.

⁷¹ „... a prawda was wyzwoli” — wystawa prac osób osadzonych w Zakładzie Karnym w Płocku. Informator wystawy, Płock 1992.

⁷² T. Kordala, Płock w zaraniu dziejów (do XIII w.) — informator wystawy, Płock 1994; tenże, Nowa ekspozycja stała Muzeum Mazowieckiego w Płocku — „Płock w zaraniu dziejów”. Uwagi autora scenariusza, „Mazowsze”, nr 5(1/95), Warszawa 1995, s. 95-96.

⁷³ H. M. Kowalska, Działalność popularyzatorska Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1973-1980, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, z. 11, 1986, s. 79-82.

fot. 8. Lekcja muzealna na wystawie archeologicznej, druga od prawej — mgr Iwonna Sobierajska.

nej „Muzeum — szkole” są prowadzone na ekspozycjach stałych i czasowych, w sali odczytowej oraz w szkołach (fot. 8). Podczas zajęć wykorzystuje się obiekty za- bytkowe, plansze, przezrocza i filmy wideo. Archeologia nie należy wprawdzie do grupy przedmiotów szkolnych, niemniej jednak z satysfakcją można odnotować wzrost liczby lekcji z tej dziedziny wiedzy w ostatnim czasie. W latach 1979-97 pracownicy Działu Archeologii zrealizowali łącznie ponad 270 lekcji. W chwili obecnej proponowane są następujące tematy: „Życie codzienne ludzi pierwotnych”, „Ziemia polska w pradziejach”, „W Biskupinie”, „Skamieniały czas”, „Prawda historyczna i fikcja literacka w powieści J. I Kraszewskiego «Stara Baśń»”, „Życie codzienne w późnośredniowiecznej Polsce — komentarz do powieści H. Sienkiewicza «Krzyżacy»”, „Bolesław III Krzywousty w świadomości narodowej”, „900 lat temu w Podolszyczach”, „Płock w zaraniu dziejów”, „W pracowni archeologa”. Zamawiają je głównie nauczyciele historii i języka polskiego.

Od roku 1963 do schyłku lat osiemdziesiątych przy Muzeum Mazowieckim działał Klub Młodzieżowy „In Fundo”. Funkcjonował on w kilku sekcjach problemowych (archeologicznej, etnograficznej, historycznej i artystycznej) i skupiał młodzież przeważnie z płockich szkół średnich. Poznawanie archeologii przez członków Klubu odbywało się dzięki uczestnictwu w zajęciach gabinetowych (wykłady, filmy, zwiedzanie wystaw) oraz — poprzez udział w wykopaliskach i wycieczkach terenowych. Z pewnością najwartościowszą formą obcowania z archeologią dla wielu z nich była praca na wykopie w ramach badań naszego Muzeum (Gozdowo, Małachowo, Płock-Podolszyce, Robertowo) i Muzeum Starożytnego

Hutnictwa Mazowieckiego w Pruszkowie (Biskupice pod Brwionowem). W przypadku kilku osób nabyte wówczas doświadczenia legły u podstaw wyboru archeologii jako kierunku studiów. Natomiast podczas terenowych rajdów pieszych młodzież miała okazję zwiedzić grodziska okolic Płocka: w Proboszczewicach, Szeligach, Mokrzku, Wyszogrodzie i nad Skrwą Prawą.

Popularyzacja archeologii jest prowadzona nie tylko wśród młodzieży. Celowi temu służą różne formy działań: prelekcje, wystąpienia w środkach społecznego przekazu, publikacje. Prelekcje wygłasza się najczęściej poza Muzeum Mazowieckim, zarówno w samym Płocku, jak i w innych miasteczkach województwa. Na przypomnienie zasługuje tu zwłaszcza akcja popularyzatorska podjęta w płockim Zakładzie Karnym, gdzie w latach 1990-93 pracownik Działu Archeologii wygłosił 42 odczyty poświęcone pradziejom Mazowsza, architekturze średniowiecznej i dziejom Płocka. Ważniejsze przedsięwzięcia Działu są często omawiane i komentowane w mediach, głównie miejscowych. Dotyczy to zwłaszcza lat ostatnich, kiedy nastąpił burzliwy rozwój lokalnych czasopism i rozgłośni radiowych. Przykładowo w 1994 roku wygłoszono w Katolickim Radiu Płock cykl 11 cotygodniowych felietonów archeologicznych pt. „Z naszej przeszłości”. Występowano też w programach ogólnopolskich realizowanych przez Telewizję Polską (m.in. filmy „Klejnoty kultury polskiej” i „Polska XII wieku”) oraz Polskie Radio (audycje „My i nasz świat”, „Notatnik kulturalny”, wypowiedzi „na żywo”). Opublikowano wreszcie szereg prac popularnonaukowych w formie drobnych szkiców⁷⁴, większych artykułów syntetycznych⁷⁵ oraz wydawnictw książkowych⁷⁶.

⁷⁴ M.in. T. Kordala, Gdy słońce przestało być bogiem, „Niezależna Gazeta Płocka”, nr 0, 1990, s. 13; tenże, Poznajemy okolice Płocka — Szeligi, „Życie Płocka”, nr 30, 1994, s. 4; tenże, Poznajemy okolice Płocka — Proboszczewice, „Życie Płocka”, nr 32, 1994, s. 11; tenże, Co zdobi człowieka?, „Puls Płocka”, nr 12, 1995, s. 6.

⁷⁵ Tenże, Z najdawniejszych przeszłości województwa płockiego, „Mazowsze”, nr 6(2/95), Warszawa 1995, s. 13-18.

⁷⁶ Tenże, Płock w zaraniu dziejów, Płock 1995.